

“De Senaat zit te veel Tweede Kamertje te spelen”

Vierenzestig is hij nu, met een indrukwekkende carrière in het openbaar bestuur achter de rug. Klaas de Vries was Tweede Kamerlid, directeur van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten en minister van Sociale Zaken en Binnenlandse zaken. Als alles goed gaat – “Statenleden kunnen nog wel eens voor verrassingen zorgen” – wordt de voormalige SER-voorzitter binnenkort senator. Hij heeft er zin in, maar dan moet er wel wat aan de werkwijze van de Eerste Kamer veranderen.

Peter van der Heiden

“De Eerste Kamer is een boeiende omgeving om langdurig met elkaar te praten over fundamentele problemen”, aldus De Vries. Alleen gebeurt dat te weinig naar zijn smaak. De Senaat is te veel bezig om Tweede Kamertje te spelen, is vooral op zoek naar foutjes in wetgeving die de Tweede Kamer al is gepasseerd. “Neem nu het recente WRR-rapport over de toekomst van de Nederlandse rechtsstaat. De Tweede Kamer heeft daar summier over gesproken, de Eerste Kamer in het geheel niet. De senaat zou juist met dit soort dingen bezig moeten zijn, met de vraag of we het paadje naar de toekomst hebben gevonden.”

Uit zijn tijd als minister van Binnenlandse Zaken bewaart hij ook niet alleen positieve herinneringen aan de Eerste Kamer. “Stond ik daar gemeentelijke herindelingen in detail te verdedigen. Dat is toch niet te geloven? De Eerste Kamer zou moeten spreken over de positie van dé gemeente, niet over één herindeling!”

Als het aan De Vries ligt, wordt de Eerste Kamer weer een echte chambre de réflexion, waar gesproken wordt over langetermijnthema's als integratie, de toekomst van het koninkrijk en Europa.

Over de perikelen rond zijn positie op de kieslijst wil De Vries niet al te veel kwijt. Het voormalige PvdA-partijbestuur had hem op een onverkiesbare 23e plaats gezet, maar het congres promoveerde hem naar plek drie. “Ik kijk altijd graag naar de uitkomst”, zegt hij lachend. “En dan ben ik diktevreden. Mooi om te zien dat mijn partij gemaakte fouten kan corrigeren.”

Primaterij

In 1996 werd De Vries, na een periode als directeur van de VNG, voorzitter van de SER. “Toen ik werd aangezocht, verkeerde de SER in een staat van uitzichtloosheid, men was gedesorïenteerd”, herinnert hij zich. Het was net na het afschaffen van de adviesplicht door het eerste paarse kabinet. De SER en de PBO-organen lagen binnen dat kabinet continu onder vuur van VVD en D66. Er moest maar eens daadkrachtig geregeerd worden, was de overheersende gedachte. Volgens VVD-leider Bolkenstein stond de afkorting SER zelfs voor sociaal-economische rem.

“Er was binnen deze partijen veel belangstelling voor wat zij het primaat van de politiek noemden”, zegt De Vries. “Dat kwam erop neer dat politici moesten beslissen zonder dat anderen daar een beetje fatsoenlijk over hadden meegesproken. De politiek zelf moest elk probleem met open blik tegemoet treden en niet eerst naar anderen gaan luisteren.”

Zelf was en is De Vries ook voorstander van het politieke primaat, maar anders ingevuld dan deze in zijn ogen ‘primitieve primaterij’. “Het primaat van de politiek betekent dat uiteindelijk het politieke oordeel beslissend is. Maar de politiek doet er verstandig aan pas een oordeel te geven als men grondig verkend heeft wat betrokkenen en belanghebbenden denken. Anders kom je in een situatie waarin de politiek weliswaar een beslissing neemt, maar waarin de samenleving niet aan de uitvoering meewerkt.”

Geconfronteerd met dit anti-SER-klimaat ging De Vries eerst uitgebreid praten met FNV-voorzitter Johan Stekelenburg en diens collega Alexander Rinnooy Kan van VNO-NCW. Hij wilde weten of de sociale partners nog wel behoefte hadden aan dit soort overleg. “Het maakt natuurlijk een cruciaal verschil of je te horen krijgt dat men het erg waardevol vindt maar dat het helaas allemaal erg moeizaam verloopt, of dat het gevoelen is: we zien het niet meer zitten.”

Beide voorzitters vonden overleg nog altijd erg belangrijk, maar onder één voorwaarde: de rijksoverheid moest wel dat belang onderschrijven. Stekelenburg voegde er nog aan toe dat het SER-voorzitterschap maar een dag of drie werk zou kosten. De Vries: “Toen heb ik gezegd: ‘Als dat zo is, dan ga ik er niet eens heen. Als ik het doe, dan is het omdat ik geloof in dit soort instellingen en in de betekenis van dit soort overleg’.”

Dus toog De Vries naar het ministerie van Sociale Zaken om zich ervan te vergewissen of minister Ad Melkert dat geloof deelde. En dat deed hij. “Toen heb ik de benoeming aanvaard. Ik weet niet of het kwam door een kentering in de tijd, maar binnen de kortste keren was overleg weer populair.”

Zelf heeft hij maar een bescheiden rol gespeeld in de wederopstanding van de SER, meent De Vries. “De Nederlandse economie trok weer aan, veel sneller en veel meer dan elders. De hele wereld kwam kijken wat daar de motor achter was. De algemene conclusie was dat het voornamelijk aan de overlegeconomie, dus de SER, te danken was. Diezelfde SER waarvan kortzichtige politici hadden gezegd dat die er eigenlijk niet meer zou moeten zijn. Aangezien succes zijn eigen aanhang creëert, kon de SER uit zijn verdedigende positie komen.”

Onaantrekkelijk

De SER had het trouwens deels aan zichzelf te danken dat er een negatief imago was ontstaan, zegt De Vries. “In de periode dat alles goed ging, is verzuimd om duidelijk te maken waarom de raad en de overige PBO-organen nuttig waren. Als je het nut van je instellingen geheimhoudt, roep je ongefundeerde kritiek over je af.”

De Vries noemt de SER ‘een fantas-tische werkomgeving, die ook steeds interessanter werd’. Onder zijn leiding werden thema’s als duurzame ontwikkeling en Europa aan het overleg toegevoegd, en werd ‘een schitterend rapport’ over grotestedenbeleid afgeleverd. “Daar heeft het volgende kabinet veel aan gehad.”

In dat kabinet speelde De Vries zelf een voorname rol als minister. Zijn vertrek van de SER kwam volgens De Vries veel te vroeg, hij had er minstens vijf of zes jaar willen zitten. “Daarnaast is het nooit mijn ambitie geweest om minister te worden. Het leven van een minister is een erg onaantrekkelijke manier van leven. Je wordt helemaal opgeslokt in je formele rol en volkomen geleefd. Een eer als je gevraagd wordt, een zegen als het niet gebeurt.”

Het ministerschap vloeide voort uit zijn rol als informateur van Paars II. “Dat was een korte exercitie, die voornamelijk in het teken stond van het committeren van D66 aan dat kabinet. Die partij wilde eigenlijk niet meer na de verkiezingsnederlaag die ze had geleden. In 1994 had D66 PvdA en VVD gedwongen tot paars, en nu wilde ze ervoor weglopen.”

De sociaaldemocraten en liberalen wilden D66 er echter per se bij hebben, vooral omdat met een derde partij erbij de onderlinge tegenstellingen gerelativeerd werden. De Vries werd in de slotfase van de formatie – tijdens een fietstocht naar Oostenrijk – een week lang elke avond gebeld dat hij in het kabinet moest. “Op een gegeven moment was het zover dat ik in alle redelijkheid niet meer kon weigeren.”

Genengeraamte

Het Kamerlidmaatschap is volgens De Vries verreweg de leukste functie in de Nederlandse politiek. “Je kunt je overal mee bemoeien, je kunt je overal in verdiepen, je kunt met iedereen spreken. Ik vond het leuk om met mensen te praten, te overleggen, voor zalen te staan en het land in te trekken. Het Kamerlidmaatschap zat het dichtst tegen mijn genengeraamte aan. Zelfs in de laatste periode, waarin ik tegenover Rita Verdonk stond.”

Verskillende onderdelen van dat genengeraamte waren voor hem ook belangrijk bij het uitoefenen van het SER-voorzitterschap. Daardoor was het bepaald ook geen gebrek dat hij geen achtergrond had als econoom, zegt hij met een lachje. “Ik denk dat dat juist heel goed was voor de SER.”

Contactuele en politieke eigenschappen zijn volgens De Vries veel belangrijker dan een gedegen scholing in de econometrie of de statistiek. “Als SER-voorzitter zit je voornamelijk met mensen te praten. Daarbij is het essentieel dat je begrijpt wat de posities van de verschillende partijen zijn en dat je een weg kunt vinden die voor iedereen begaanbaar is. Dat is iets totaal anders dan economie. Het gaat om het overbruggen van tegenstellingen en het vinden van gemeenschappelijke wegen.”

Prestigeslag

Over de verhouding tussen kabinet en SER in de periode Balkenende-II is hij kritisch. “Het is zeer ongelukkig als die twee in een prestigeslag tegenover elkaar komen te staan. Eigenlijk hoort de SER gewoon zijn werk te doen en adviezen uit te brengen, en moet het kabinet daarop reageren. Maar ook in die periode was er aandacht voor overleg. Overleg scheelt natuurlijk ook een heleboel werk. Zonder overleg moet iedereen telkens het wiel opnieuw uitvinden, met het gevaar van maatschappelijke tegenstellingen die later met veel moeite overbrugd moeten worden. De uitstippeling van een gezamenlijke route is van ongeloflijk belang.”

De Vries trekt de vergelijking met een vakantiereis, waarbij het ook van belang is om te weten of je naar het noorden of naar het zuiden afreist. “Je kunt niet met z’n allen aan het stuur gaan zitten rukken. En je wilt ook niet op reis met doodongelukkige passagiers.”

De Vries signaleert een grotere compromisbereidheid in de politiek en in de samenleving. “De afgelopen jaren is er een heel geprononceerd rechts beleid gevoerd. De hele samenleving is gepolariseerd en er is aangezet tot tegenstellingen. Het is wel duidelijk dat dit veel mensen erg slecht bevallen is. We zijn nu weer toe aan beleid dat bindend werkt.”

Volgens De Vries is de samenstelling van de nieuwe coalitie een uiting van die wens. De winst van de SP bij de laatste verkiezingen ziet hij meer als een toevallige samenloop van omstandigheden. “Marijnissen is natuurlijk een politicus met statuur geworden de laatste jaren, met heldere standpunten. Daarnaast heeft de PvdA een ongelukkige campagne gevoerd met het gedoe rond de Armeense genocide, het gehak op ambtenaren, de AOW en hypotheekrenteaftrek. Daarvoor krijg je natuurlijk de rekening gepresenteerd.”

De Vries verwacht dat de nieuwe coalitie van CDA, PvdA en CU meer overleg en samenwerking zal brengen, wat ook veel beter past bij de premier dan het eerdere rechtse beleid. “Ik was stomverbaasd over de koers die Balkenende met zijn eerste kabinetten insloeg. Hij heeft zich in het verleden enorm verdiept in de overlegeconomie, heeft er veel over geschreven en is ervan overtuigd dat die zeer nuttig is. Hij heeft een paar wonderlijke kabinetsjaren achter de rug. Maar enfin, thans is de lucht weer vol van respect voor elkaar en van herstel van alles en nog wat, dus dat lijkt me heel goed.”

De centrale opgave voor het kabinet wordt volgens De Vries dat Nederland ‘weer een beetje mee gaat doen’. Nederland heeft internationaal de laatste jaren veel terrein en gezag verloren. “Iedereen kijkt een beetje meewarig naar ons, dat vind ik heel bedreigend. De Nederlandse politiek wordt niet meer serieus genomen. Onze positie in Europa is totaal afgebrokkeld door de onbegrijpelijke manier waarop met het referendum omgegaan is.”

Onderwijs moet een speerpunt zijn. “Vroeger stonden we aan de top, maar we zijn aanzienlijk gekelderd. Ik vind dat echt ongelooflijk zorgelijk. Kunnen wij onze rol in de toekomst nog wel blijven spelen? Ik hoop dat het kabinet met een fantastische agenda hiervoor komt.”

In de derde plaats moet er eindelijk eens een stevig milieubeleid gevoerd worden: “De eerste minister die vraagt of die grote winkels nou eens de deuren dicht kunnen doen omdat de warmte eruit vliegt, moet nog geboren worden. Het lijkt wel of mensen denken: na ons de zondvloed. Het vervelende is dat die er nog dreigt aan te komen ook.”